

szemle

Murádin Jenőt köszöntik hatvanadik születésnapján a Petőfi Irodalmi Múzeumban,
mellette Szücs György és Jurecskó László, 1997

JURECKÓ LÁSZLÓ

EGY NAGYBÁNYA-KUTATÓ KOLOZSVÁRI ÖRMÉNY TÖRTÉNETEI

Ő maga egy intézmény. Mégpedig a 19–20. századi erdélyi művészet élő, nagy lexikonja

T„A MúzeumCafé tavaszi száma kiemelten foglalkozik majd a Trianon utáni magyar múzeumi helyzettel...” – szól a felhívás tőlem kiemelt részlete. Elgondolkodom, hiszen Jenő sohasem dolgozott múzeumban. Aztán eszembe jut, ha ez nem is áll, de az mindenképpen, hogy ő maga egy intézmény. Mégpedig a 19–20. századi erdélyi művészet élő nagylexikonja, jegyzeteiben gyűjtött ismeretei szinte minden, a korszak művészetét érintő kérdést lefednek.

¶ Néhány éve galériánkba került egy remek festmény, nem tudtuk elolvasni a szignót, de a hátlapján találtunk egy ajánlást. Megy az e-mail Kolozsvárra: „Tudnál-e abban segíteni, ki ajándékozhatta? Köszönettel: Laci”. Már másnap jön a válasz: „A festmény szerzője Dezső Miklós (Pécs, 1890–Nagyajta 1955). Az erdélyi művészet remete alkotó festője volt. Egyetemi éve (1914) alatt Pataky László és Müller-Merész Gyula növendékeként tanult rajzolni és festeni. Gyógyszerészeti egyetemi diplomával telepedett le a háromszéki nagyközségben, Nagyajtán. Ott is van eltemetve. Gyógyszerész munkája mellett festett. Csakis egyedül állított ki néhányszor erdélyi városokban (Nagyenyed 1921, Udvarhely 1925, 1936, Brassó 1925, 1937, Kolozsvár 1928). Mindenekelőtt tájképfestő volt, nagy síkokban festett faluképeket. Halála után 1977-ben Sepsiszentgyörgyön és Kézdivásárhelyen szerveztek munkáiból emlékkiállítás. Mindenképpen ez a festmény a legjobb, amit valaha reprodukcióban láttam tőle. A hátsó borítón levő aláírás szerintem Buba és Miki (férj, feleség). Hát ennyi. Baráti szeretettel üdvözlől Jenő (a lázas, gripes) és Kati.”

¶ Hát ennyi. Milyen egyszerűnek tűnik is, de ehhez kell a „fél életemet könyvtárakban töltöttem – feleségem szerint háromnegyedét –, roppantul élveztem” hozzáállás.

¶ A 83. életévét betöltő Jenő haja nem ritkul és alig őszül, ez betudható örmény felmenőinek, akiknek Erdély gazdaságában és kultúrájában betöltött szerepéről fontos adalékokat tudhatunk meg az interjúkötetből. Nagybányáról Kolozsvárra menet néhányszor megálltunk Szamosújváron, hogy megnézzük a gazdag örmény kereskedők házait és monumentális templomukat, sétáljunk annak gyönyörű parkjában. Persze azért is, hogy a város határában – a szintén említett – örmény fürdőnél bort vásároljunk, amit majd a Kati által készített finom vacsora után fogyaszthatunk el az éjszakába nyúló, mindig szakmai beszélgetéseken,

elsősorban a nagybányai, kolozsvári művészet témakörében. Barátságunk 1991-ig nyúlik vissza, amikor nem volt kétséges, hogy a készülő Nagybánya-tanulmánykötetünkbe a két világháború közötti művészet történetét Jenő fogja bemutatni. A következő monográfiát, Nagy Oszkárét is ő jegyzi Kishonthy Zsolttal együtt, majd 1996-ban Bajkay Évával írja a Dömötör Gizella–Mund Hugó művész házaspár monográfiáját. Ki más szerkeszthette volna *A Nagybányai Művésztelep a magyar sajtóban 1919–1944* című dokumentumkötetünket, mint ő?

¶ Mi magunk is sokat beszélgettünk, de módszeres életútinterjút sohasem készítettünk vele. A jó interjúkötet egyik kritériuma a témát, az alanyt jól ismerő kérdező, a másik a vele együttműködő kérdezett. Jelen esetben két, az erdélyi művészetet, annak történeti hátterét legjobban ismerő magyarországi (Szücs György) és erdélyi (Murádin Jenő) művészettörténész beszélget, hogy aztán az élőbeszéd esetlegességeit kiküszöbölő szerkesztők, Jenő felesége, Murádin Katalin és fia Murádin János Kristóf öntsék végleges formába a szövegeket.

¶ A köteten végigvonul egy történelmi szál, amely sokszor magyarázatot, alapot ad a művészettörténeti problémák kifejtéséhez, megértéséhez. A történelmi szál vagy Jenő személyéhez, az általa megélt eseményekhez kapcsolódik, vagy előzménye egy-egy felvetett kérdésnek. A harasztosi tanító fiaként megtapasztalta a román és magyar etnikum együttélésének helyzetét. A történeti utalások egy része az örmények erdélyi betelepítéséhez, valamint Kolozsvár politikai, gazdasági, kulturális felemelkedéséhez kapcsolódik. Az előbbi Jenő etnikai identitása miatt lényeges: az örmény népesség arányát meghaladó módon vett részt Erdély gazdasági és kulturális életében, Jenő maga is büszke örmény, talán ezért is volt számára fontos a Máramaros-szigeten született és Técsőn elhunyt, szintén örmény Hollósy Simon, a Nagybányai Művésztelep alapítója életének, emlékeinek a felkutatása.

¶ Szó esik Kolozsvár felemelkedéséről, az Erdélyi Királyi Gubernium (kormányzóság) városba költözéséről, ennek gazdasági, politikai és kulturális következményeiről az 1790-es éveket követően. Kolozsvár belvárosának felekezetek szerinti rétegződése a mai napig fennáll, a hozzájuk kapcsolódó magyar iskolák miatt is tudja megőrizni magyar nyelvét és kultúráját a város, az 1965-től kezdődő erőszakos betelepítések, az etnikai arányok politikailag vezérelt megváltoztatása

a harasztosi tanító fiaként megtapasztalta a román és magyar etnikum együttélésének helyzetét

Kritikákat írni nem szeret, de a szerkesztőségi munkakör lehetővé tette, hogy aktatáskáját az asztalán hagyva felkeresse kedvenc kutatóhelyeit, a könyvtárakat és levéltárakat.

Murádin Jenő Nagybányán, a háttérben Majoros Valéria, Dobrik István (takarásban) és Sümegi György, 1993

ellenére is. Ezen részek tárgyalásánál a – történész végzettségű – lokálpatrióta Murádin Jenő szólal meg. Másodéves egyetemi hallgatóként éli meg az önálló magyar egyetem megszűntetését, összevonását a románval, így jön létre a Babeş–Bolyai Egyetem, ahol már a tantárgyak jelentős részét románul kell hallgatni, és ezen a nyelven is vizsgázni. Tanárai közül meghatározóként említi Jákó Zsigmondot, Kelemen Lajost, Pataki Ferencet és Ferenczy Istvánt. Értekezik a magyar és a román történelmi felfogás különbözőségeiről: míg az utóbbit a tények, évszámok nem túlzottan zavarják észszerű, szabadon folyó tanulmányai írásakor, az előbbit ekkor a pozitivista felfogás jellemzi. Szót ejt a művészettörténetet tanító Virgil Vătăşianuról, aki a művészettörténet felé terelte. A két világháború között nyolc évig volt a római román intézet vezetője, így rálátása volt a korszak nyugat-európai művészeti mozgalmaira. Murádin visszavisszatérő mondata a román tanárok és értelmiségiek, művészek jellemzésekor a „kiválóan beszélt magyarul” vagy a „velem csak magyarul beszélt” megjegyzés. Ezzel kívánja jelezni, hogy a régi Kolozsváron a románok és a magyarok kulturális közösségben éltek, büszkéek voltak városuk történelmi, művészeti gazdagságára, sokszínűségére.

a két világháború között nyolc évig volt a római román intézet vezetője, így rálátása volt a korszak nyugat-európai művészeti mozgalmaira

¶ Az egyetem elvégzése után az *Igazság* szerkesztőségében dolgozik, az egyetlen kolozsvári magyar napilapnál, ezt követően a *Korunk*, az *Utunk*, a *Hét* és a *Napsugár* foglalkoztatta. „A szerkesztőségek, ahol én dolgoztam, amolyan kis szigetek voltak. Ezeket, mármint a szerkesztőségeket, ahol a magyar értelmiségiek nyelvük használatában nem korlátozottan dolgozhattak, elefánttemetőknek hívták.” A kor legjobb irodalmárainak, újságíróinak nyújtottak megélhetést, egyben bizonyos fokú védelmet is. Élményszerű elemzése a Ceauşescu-korszakról, a reménykeltő korai évektől a totális diktatúráig.

a szerkesztőségeket, ahol a magyar értelmiségiek nyelvük használatában nem korlátozottan dolgozhattak, elefánttemetőknek hívták

¶ Ezek a történelmi kitekintések mind a művészettörténész Murádin Jenő tevékenységének jobb megértését szolgálják. Kritikákat írni nem szeret, de a szerkesztőségi munkakör lehetővé tette, hogy aktatáskáját az asztalán hagyva felkeresse kedvenc kutatóhelyeit, a könyvtárakat és levéltárakat. Az ekkor született jegyzetek aztán alapját képezik a később megírt tanulmányoknak, könyveknek. A „holt tudomány” mellett a napi élet a másik terepe Jenő munkásságának. A művészekkel felvett interjúk teszik élővé az archívumok anyagából leszűrt ismereteit. A Mikola Andrással és Nagy Oszkárral történt beszélgetések indítják el Nagybánya-kutatásait, különösen a festőiskola Magyarországon addig szinte ismeretlen, de Erdélyben is feltáratlan, két világháború közötti történetéről. Ezzel párhuzamosan az erdélyi, főleg kolozsvári kortárs művészekkel készült interjúk (több mint nyolcvan) mélyítik el tudását a korszak jobb megismerése vonatkozásában. „Amikor én eldöntöttem, hogy művészettörténettel kezdek

erdélyi, főleg kolozsvári kortárs művészekkel készült interjúk (több mint nyolcvan) mélyítik el tudását

Barátságunk 1991-ig nyúlik vissza,
amikor nem volt kétséges, hogy a készülő
Nagybánya-tanulmánykötetünkbe a két világháború
közötti művészet történetét Jenő fogja bemutatni.

mélyen foglalkozni, elindulásképpen programszerűen végigjártam a műtermet. Nem emlékszem, hogy létezett olyan jelentős műterem, ahol ne jártam volna. Románoknál, magyaroknál egyaránt. Még egy-két száz művész otthonában is megfordultam. Hallatlanul érdekes beszélgetéseket jegyeztem le...” Többek között felkereste Incze Jánost, Abodi Nagy Bélát, Kós Andrást, Kovács Zoltánt, Mohy Sándort, Gy. Szabó Bélát, Ciupe Aurélt, Romus Ladeát – az utóbbinál az volt a baj, hogy állandóan pálinkát kellett inni, Jenő pedig borivó. Ezek a beszélgetések terelik a figyelmét olyan témákra, amelyekről kevés dokumentum akad: például a Szolnay Sándor és Szervátiusz Jenő által vezetett Magyar Művészeti Intézetre vagy a Bohémia/Boema köréhez kapcsolódó mozgalomra.

¶ Murádin Jenő célja, hogy a mai Magyarország területénél nagyobb Erdély művészetét, művészeit, azok műveit megismertesse mindkét területen. A *Függőhidak* kötete, amely jelentős írásait gyűjtötte egybe, valamint a *Romániai magyar művészeti irodalom 1919–1989* című bibliográfiája is ezt a célt szolgálja.

¶ Az interjú hangvétele végig kiegyensúlyozott, Jenő habitusából következően nincsenek csak fekete-fehér tények, meg tud bocsátani, vagy legalábbis magyarázatot találni azok működésére is, akik behódoltak a rendszernek, ha ezáltal másoknak védelmet nyújthattak. A száraz tényeket időről időre remek adomákkal, színes történetekkel teszi élvezhetőbbé, olvasmányosabbá. Az egyik közülük Kós Károlyról és fiáról, Andrásról szól. A fiú középiskolai tanulmányai végezte előtt az apa többször is felteszi a kérdést, hogy András mi akar lenni. A válasz mindig: asztalos. Az apa a vita lezárásaként mondja: „Elég nagy marha vagy fiam! Egy Kós Károly fia nem lehet asztalos. Na, tessék beiratkozni a kolozsvári képzőművészeti főiskolára!” Kós Andrásból végül szobrász lett, a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola tanszékvezetője.

¶ A kötet két, szakmáját jól ismerő történész-művészettörténész párbeszéde révén válaszol fel élvezetesen egy korszakot, ugyanakkor a tárgyalt életesemények, fordulatok, döntések és tanulságok teszik különlegessé a még mindig aktív és érdeklődő Murádin Jenő személyét, munkásságát.

magyarázatot
találni azok
működésére is, akik
behódoltak
a rendszernek,
ha ezáltal
másoknak védelmet
nyújthattak

Szücs György: *Esteli beszélgetések Murádin Jenővel*
Exit Kiadó, Kolozsvár 2017

Arany János szobra a főbejárat előtt
Fortepan

